

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE ADAYI OLARAK KABUL EDİLMESİNE HUKUKSAL AÇIDAN BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Kamuran Reçber
Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

• • •

Özet

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB), dolayısıyla Avrupa Toplulukları (AT)'na üye adaylığı tescil edilmiştir. Bu Bildirge'de, diğer üye aday devletlere tanınan hakların Türkiye'ye de tanınması benimsenmiştir. Bu bağlamda, diğer üye aday devletlerin yerine getirmesi gereken yükümlülükler Türkiye açısından da geçerli olacaktır. Ancak, özellikle Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde üye aday devletlerden çözümleri istenen sınır ve benzeri nitelikteki sorunlar, Türkiye itibarıyla tam üyelik sürecinde dezavantaj oluşturabilecek gibi görülmektedir. Bu çalışmada, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye'yi ilgilendiren düzenlemeleri ve bu kapsamda Türkiye ve AB'nin karşılıklı hak ve yükümlülükleri hukuksal açıdan analiz edilmektedir.

A Judicial Perspective to the Acceptance of Turkey's Candidate Membership for European Union

Abstract

The candidacy of Turkey's membership to the European Union (EU) and consequently to the European Communities (EC) has been approved by the European Council Helsinki Presidency Conclusions. In this Presidency Conclusions, Turkey, as a candidate member state, has the same rights of the other candidate members. In this context, the obligations to be implemented by the other candidate States are valid for Turkey too. But, especially border disputes and other related issues to be settled with a peaceful way according to Presidency Conclusions, seem to be a disadvantage for Turkey. In this article, Turkey's and the EU's mutual rights and obligations are examined from the judicial perspective.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adayı Olarak Kabul Edilmesine Hukuksal Açıdan Bir Bakış

1. Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) 31 Temmuz 1959 tarihinde yaptığı "tam üyelik" müracaatıyla başlamış ve işbu müracaat sonucunda AET ile Türkiye arasında 12 Eylül 1963 tarihinde bir Ortaklık Andlaşması imzalanmıştır. İşbu Andlaşma, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş ve taraflara yarattığı hak ve yükümlülükler itibarıyla yaklaşık otuz altı yıllık bir süreyi kapsamıştır. Bu süre dikkate alındığında, genel ve soyut olarak diyebiliriz ki, ortaklık ilişkisine yönelik taraflar, haklar edinmenin yanı sıra yükümlülüklerini de yerine getirmeye çalışmışlardır. Yine bu süre içerisinde, tarafların karşılıklı olarak hak ve sorumlulukları artmış ve Türkiye'nin mevcut hukuki, idari ve ekonomik yapısıyla Topluluk müktesebatına (*acquis communautaire*) uyum sağlaması konusunda¹, ortaklık mevzuatına uygun olarak çeşitli takvimler belirlenmiş ve benimsenmiştir. 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile, AET ile Türkiye arasında Ankara Andlaşması'nda benimsenen hazırlık aşaması tamamlanmış ve geçiş aşaması başlamıştır. Ancak, Türkiye, geçiş aşaması tam anlamıyla tamamlanmadan, 14 Nisan 1987 tarihinde, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom ve Enerji Topluluğu (AAET) ve AET (AT)'na² tam üyelik müracaatında bulunmuş, fakat, bu müracaat günümüze değin Topluluklar tarafından açıkça reddedilmediği gibi, işbu müracaata olumlu bir yanıtta verilmemiştir³.

1 Türk Hukukunun Avrupa Birliği, dolayısıyla Avrupa Toplulukları hukukuna uyumu konusunda Ünal TEKİNALP başkanlığında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Avrupa Hukuku Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin eşgüdümüyle geniş kapsamlı bir proje hazırlanmıştır (bu konuda geniş bilgi için bkz. TEKİNALP vd., 2001: 1-870).

2 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Kurucu Andlaşması'nın G Md.'siyle (*Maastricht Andlaşması*) Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ismi Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirilmiştir.

3 1989 yılında, Topluluklar Komisyon'u tarafından hazırlanan görüşte (*avis de la Commission*), Türkiye'nin ekonomik yönden ilerleme kaydettiği, ancak siyasi açıdan iç sorunlarını çözemediği ve komşu Devletlerle olan problemlerini veya uyuşmazlıklarını (özellikle Kıbrıs sorunu) halledemediği için tam üyelik gagesine yönelik gerekli koşullara tam anlamıyla sahip olmadığı benimsenmiştir. Belirtmek gerekir ki, Komisyon'un işbu

2. Türkiye - AT ilişkileri, zaman zaman aksamalara maruz kalsa bile⁴, işbu ilişkiler taraflarca gerek Ankara Andlaşması'nda gerek Katma Protokol kapsamında benimsenen düzenlemelere uygun olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Ankara Andlaşması'na istinaden oluşturulan ve yetkilendirilen Ortaklık Konseyi tarafından, işbu Andlaşma'nın ve bahsi geçen Katma Protokol'ün ilgili düzenlemelerine uygun olarak, 5 Mart 1995 tarihinde tesis edilen ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Kararı (ARAT, 1996: 93-105; GENÇ, 2000: 129-144; KARLUK, 1998: 464-466; TOLUNER, 200: 142), Türkiye ile AT ilişkilerinde somut bir gelişme olmuştur.

3. Günümüz itibarıyla, Türkiye, ilişkilerini AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları (AKÇT, AAET ve AT) ile sürdürmektedir. Zira, Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği birbirlerini tamamlamaktadırlar. AB Kurucu Andlaşması'nun 1. Md.'sinin üçüncü bendi bu konuda şu düzenlemeyi içermektedir: "*Birlik, işbu Andlaşma ile oluşturulan politikalar ve işbirliği şekilleri ile tamamlanan Avrupa Toplulukları üzerine kurulmuştur (...)*". Diğer bir ifadeyle Avrupa Toplulukları, AB'nin dayanağı olmaktadır. Avrupa Toplulukları hukuki süjeliklerini koruyarak, AB'nin içinde yer almaktadırlar. Avrupa Toplulukları'nun ve AB'nin yetki kullanma yetkisi kapsamında eylem alanları birbiriyle bağlantılı olmaktadır (ARSAVA, 2000: 186-187). Bahsi geçen her üç Topluluk, hak, fiil ve dava ehliyetine sahip olurlarken, AT üyesi Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre uygun olarak onaylandıktan sonra 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması (BOZKURT, 1993: 7-26; VIGNES, 1991: 774-801) ile tesis edilen AB'nin ise sadece hak ehliyeti olduğu savunulmaktadır⁵.

görüşünün hukuksal açıdan hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Böyle olmasına rağmen, 1989 yılı itibarıyla, siyasal mahiyette de olsa, Toplulukların üstü örtülü olarak Komisyon görüşü aracılığıyla, Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarını genel olarak yansıttıkları da kabul edilmelidir.

4. Ortaklık ilişkisini oluşturan düzenlemeler kapsamında öngörülen Gümrük Birliği'nin sağlanması için işbu düzenlemelerde belirtilen takvimlere uyulmamıştır. Türkiye, özellikle 1970'li yılların ikinci yarısında, Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi için, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerden yapılacak ithalata uygulanan gümrük vergilerinin kademeli olarak indirilmesi ve AT'nun üçüncü Devletlere uyguladığı ortak dış tarifeye uyma gibi yükümlülüklerle, çeşitli ekonomik gerekçelerle uymamış, AT üyesi Devletlerden gelen mallara uygulanması gereken gümrük indirimlerini sadece 1973-1976 yılları arasında gerçekleştirmiş ve ortak tarifeye ilişkin yapması gereken işlemleri ise bütünüyle tesis edememiştir. Ancak, Gümrük Birliği konusundaki yükümlülükler, Türkiye tarafından 1988 yılından itibaren yeniden yerine getirilmeye başlanmıştır (KÖKTAŞ, 1999: 75).

5. AB'nin uluslararası hukuk kişiliği konusunda AB Kurucu Andlaşması'nda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, uygulama itibarıyla (andlaşma yapabilme yetkinliği, temsil ilişkisi kurma, ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanma vb.) AB'nin uluslararası hukuk kişiliğinin olduğu da savunulmaktadır. AB'nin veya Avrupa Toplulukları'nın uluslararası ve iç hukuk kişiliği ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle işbu konuya burada değinmeyeceğiz. Konuya ilişkin olarak

4. AB Kurucu Andlaşması'nun 49. Md.'sinde benimsenen düzenlemelere uygun olarak her Avrupa Devleti AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları üyesi olabilir. Diğer bir ifadeyle, salt AB'ne üye olma veya olabilme söz konusu değildir. Hukuksal açıdan bakıldığında, Avrupa Toplulukları'na üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları'nun AB Konseyi⁶ çerçevesinde tesis ettikleri "aday üyelik statüsü" veya "aday üyelik kararı", siyasi önem ve etkinliğine rağmen Toplulukların hukukunda doğrudan sonuç yaratıcı nitelikte değildir. Ayrıca, Toplulukların Kurucu Andlaşmaları veya asli nitelikteki mevzuatları dikkate alındığında "aday üyelik statüsü"ne ilişkin herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır. Böyle olmakla birlikte, Topluluklar üyesi Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yaptıkları AB Zirvesi'nde "aday üyelik statüsü"nü benimsemişlerdir. Tam üye olabilmek amacıyla tesis edilen "aday üyelik statüsü" konusunda izlenecek prosedür, uygulama itibarıyla, aday üyeliğe kabul edilen Devletlere yönelik Topluluklar çerçevesinde kullanılan aracı tasarruflarla katılım ortaklığı şeklinde belirlenmiştir.

5. Lüksemburg Zirvesi'nde, AB, Kopenhag Kriterleri'ne⁷ uyum

yapılan tartışmalar, ileri sürülen fikirler veya verilen bilgiler için bkz., (ARSAVA, 1999: 9; ARSAVA, 2000: 186; CHARPENTIER, 1995: 93-102; Fiche thématique, No 20, 1996: http://www.europarl.eu.int/igc1996/fiches/fiche20_fr.htm; GENÇ, 1993: 29-35; GÜNUĞUR, 1996: 5-6; PAZARCI, 1978: 19-31; PESCATORE, 1961: 1-244; TEKİNALP / TEKİNALP, 2000: 41-44).

6 Avrupa Toplulukları Konseyi, 8 Kasım 1993 tarihinde tesis ettiği 93/591/CE sayılı kararında ismini Avrupa Birliği Konseyi (*le Conseil de l'Union européenne*) olarak değiştirmiştir (Journal Officiel des CE, 1993: 18; BORCHARDT, 1995: 59). Ancak, bu Konseyi, Devlet ve Hükümet Başkanları'ndan ve Komisyon Başkanı'ndan oluşan ve aynı zamanda AB organı olan (bkz., AB Kurucu Andlaşması'nun 4. Md.'si) Avrupa Konseyi (*le Conseil européen*) ile karıştırmamak gerekir. Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nda (örneğin bkz., AT Kurucu Andlaşması'nun 99. Md.'sinin 2. Prg.'i) ve AB Kurucu Andlaşması'nda (örneğin bkz., AB Kurucu Andlaşması'nun 13. Md.'si) AB organı olan Konsey için Avrupa Konseyi (*le Conseil européen*) diğer Konsey için ise sadece Konsey (*le Conseil*) terimi kullanılmaktadır. Biz bu çalışmada, kavram kargaşası yaratmamak amacıyla, daha önceden Avrupa Toplulukları Konseyi olarak adlandırılan Konsey için AB Bakanlar Konseyi terimini ve AB'nin organı olan Konsey için ise AB Konseyi kavramını kullanmayı tercih edeceğiz. Zira, AB organı olan Konsey için Avrupa Konseyi terimini kullandığımızda, bu da 5 Mayıs 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi (*le Conseil de l'Europe*) ile karıştırılabilir. AB Konseyi, Avrupa Toplulukları'nun değil AB'nin organıdır (ARSAVA, 2001b: 209).

7 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde AB Kopenhag Zirvesi'nde, üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları, AB'ne, dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na üye olacak adayların aşağıdaki kriterlere sahip olmaları gerektiğini kabul etmişlerdir:

1. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıkların korunması ve saygı görmesini güven altına alan kurumların istikrara kavuşmuş olması;
2. İşleyen bir piyasa ekonomisinin yanı sıra, AB içindeki rekabet baskısıyla ve piyasa güçleriyle rekabet etme yeteneğinin varlığı;
3. Siyasi, ekonomik ve parasal birlik amaçlarının kabulü de dahil olmak üzere, üyeliğin getireceği yükümlülükleri yerine getirmesi (GÜNUĞUR, 2000b: 3-4; Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni, 2000: 42-44).

sağlayabilme olanakları itibarıyla iki aşama içerisinde genişlemeyi planlamış⁸, ancak Türkiye bu genişleme politikasının dışında tutulmuştur. Bu zirvede benimsenen karara Türkiye tepki göstermiş⁹ ve ilişkileri askıya alma kararı almıştır¹⁰. 12 Mart 1998 tarihinde yapılan Avrupa Konferansı'na Türkiye, AB Dönem Başkanlığı'nu yürüten İngiltere tarafından davet edilmiş, fakat Türkiye, bu konferansa Lüksemburg Zirvesi'nde alınan karara kendisi açısından yeterli bir içerik kazandırılması halinde katılacağını bildirmiştir. Diğer yandan, 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde yapılan Cardiff Zirvesi'nde kabul edilen sonuç bildirgesinde ise, Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecindeki konumuna ilişkin "üyelik için ehil" tümcesi yerine "üye adayı" terimi benimsenmiş, ancak bu durum da Türkiye açısından pek tatminkar bulunmamıştır (Parlement européen, 2000: 17-18)¹¹.

8 İlk aşamaya, Kopenhag Kriterleri'ne en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu öngörülen Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi), Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, ikinci aşamaya ise adı geçen kriterlere uyum konusunda daha fazla güçlüklerle sahip olacakları düşünülen Slovakya, Litvanya, Bulgaristan ve Romanya dahil edilmişlerdir. Bu Devletlerden, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi), Macaristan, Polonya ve Slovenya ile 31 Mart 1998 tarihinde, Malta, Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile ise 15 Şubat 2000 tarihinde tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. Tam üyelikle ilişkin müzakereler üye Devletler ve her üye adayı Devlet arasındaki ikili katılım konferanslarıyla sürdürülmektedir. Estonya, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi), Macaristan, Polonya ve Slovenya ile müzakerelerin ilk turu 10 Kasım 1998 tarihinde yapılmıştır. Diğer üye adayı Devletlerle (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya) ise müzakerelerin ilk turu 14 Haziran 2000 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Müzakereler, müktesebatın tüm alanlarını içeren otuz bir başlık kapsamında üye Devletler ile her üye adayı Devlet arasında iki taraflı katılım konferanslarıyla sürdürülmektedir. Müzakerelere daha geç aşamada başlayan üye adayı Devletlere, diğer üye adayı Devletlerle aynı konuma gelebilmeleri için yetişme fırsatı da tanınmaktadır (bu konuda geniş bilgi için bkz., üye adayı Devletlerin katılım yönünde kaydettiği ilerlemeye ilişkin raporlar-karma belge/genişleme stratejisi belgesi 1999-2000, <http://www.deltur.cec.eu.int/karmabelge99.rtf>; <http://www.deltur.cec.eu.int/genislemestrtejisi2000tr.rtf>. Ayrıca, üye adayı Devletlerin durumlarına ilişkin bkz., <http://europa.eu.int/comm/enlargement/index.htm>; Parlement européen, 1998: 1-12; <http://www.deltur.cec.eu.int/g-halagenisliyor.rtf>).

9 Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, 14 Aralık 1998 tarihinde yaptığı basın toplantısında, başvuran diğer Devletlere kıyasla Türkiye'ye ayrımcı bir muamele yapıldığını belirterek, "AB'nin, bu yaklaşım ve zihniyetini değiştirmedeği müddetçe Türkiye-AB ilişkilerinin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde geliştirilmesinin beklenemeyeceğini" vurgulamıştır (bkz., <http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html>).

10 Diğer yandan, Komisyon, 3 Nisan 1998 tarihinde "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" başlıklı bir görüş benimsemiştir. Bu Görüş'te, endüstriyel işbirliği ve yatırım, tarım, hizmetler, makro ekonomik diyalog, telekomünikasyon ve bilgi toplumu, bilim ve teknolojik araştırma alanında işbirliği, kurumsal işbirliği ve politik diyalog, insan hakları ve insani konular alanında işbirliği vb. alanlar konu edinilmiştir (geniş bilgi için bkz., <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/stratrr.rtf>).

11 Komisyon, 1998 yılında kabul ettiği "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin 1998 Düzenli Raporu"nda, Türkiye'nin kimi eksikliklerine değinmiştir. Örneğin; bu Rapor'da insan hakları ihlallerine karşı önlem almada yetersiz kalındığı, ordunun Millî Güvenlik Kurulu aracılığıyla siyasi yaşamda etkin rol oynadığı, bölgeler arasında ekonomik ilerleme açısından farklılıklar olduğu vurgulanmıştır, (http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html).

6. Cardiff Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, Türkiye'ye yönelik oluşan olumlu atmosfer¹², Lüksemburg Zirvesi'nde tesis edilen ve Türkiye açısından ayrımcı bir uygulama olarak kabul edilebilecek haksız sonucu ortadan kaldırmamıştır. Ancak, AB'nin 11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi gereğince Türkiye'nin aday üye olarak kabul edilmesi, Türkiye açısından Lüksemburg Zirvesi'ndeki olumsuzluğu giderici nitelikte olmuştur. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin özellikle 4, 9 ve 12 No'lu Prg.'ları doğrudan, 5 ve 6 No'lu Prg.'ları ise dolaylı olarak Türkiye'yi ilgilendirmektedir¹³. Bu çalışmada, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye'yi ilgilendiren kısımları hukuki açıdan analiz edilecek ve bu kapsamda Türkiye ile AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları arasında meydana gelen gelişmeler de değerlendirmeye alınacaktır.

7. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 4 No'lu Prg.'ında, üye aday Devletlerin, AB'nin genişleme sürecine eşit haklarla katılacakları ve bu Devletlerin Avrupa Toplulukları'nu ve AB'ni Kuran Andlaşmalar'da belirtilen değer ve amaçları benimseyecekleri vurgulanmaktadır¹⁴. Ayrıca, işbu paragrafta, üye aday Devletlerin kendi aralarındaki sınır ve bu nitelikteki diğer sorunları Birleşmiş Milletler (BM) Kurucu Andlaşması'nun ilgili düzenlemelerine uygun olarak barışçıl yollarla çözmeleri konusunda, AB Konseyi telinde bulunmaktadır. Bu telinde, üye aday Devletlerin sorunlarını barışçıl metotlarla (özellikle BM Kurucu Andlaşması'nun 33. Md.'si kapsamında) çözmeleri ve bu bağlamda bir çözümün gerçekleşmemesi halinde, makul bir sürede uyuşmazlıklarını Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'na sunmaları istenmektedir. İşbu paragrafta, ismi sarıh bir şekilde belirtilmese de üye aday Devletlerden biri Türkiye'dir. Türkiye'nin, AB'ne (AT'na) tam üye olan Yunanistan ile çeşitli uyuşmazlıkları (Kıbrıs, kıta sahanlığı, kara suları vb.) bulunmaktadır. Bu durumda, Türkiye ile Yunanistan'ın, aralarındaki mevcut uyuşmazlıkları barışçıl yöntemler olarak kabul edilen siyasal metotlarla çözebilmeleri için olumlu irade bildiriminde bulunmaları gerekmektedir. Yine benzer şekilde, iki Devlet arasındaki uyuşmazlıkların, hukuksal bir metot olarak kabul edilen

12 Komisyon, 13 Ekim 1999 tarihinde benimsediği "*Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin 1999 Düzenli Raporu*"nda, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini hâlâ karşılayamadığını ve bu anlamda insan hakları konusunda ciddi eksikliklerin olduğunu, yargı bağımsızlığının tam olarak sağlanamadığını vurgulamıştır. İşbu Rapor'da, Kopenhag ekonomik kriterlerine yönelik Türkiye'nin olumlu bir seyir içerisinde olduğu ve bu çerçevede özelleştirmeye devam edilmesi ve KOBİ'lerin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (bu Rapor'a ilişkin detaylı bilgi için bkz., http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor99.html). Diğer yandan, Türkiye'nin ve diğer üye aday Devletlerin son dönem temel ekonomik göstergelerinin karşılaştırmalı hali için bkz. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık AB Genel Sekreterliği Bülteni, 2001: <http://www.abgs.gov.tr/>).

13 Türkiye'nin Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile birlikte üye aday olarak tanınmasına ilişkin Haluk GÜNUÇUR değişik on iki farklı neden belirlemektedir. Bu nedenler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. (GÜNUÇUR, 2000b: 1-3).

14 Bu konuda ayrıca bkz. AB Kurucu Andlaşması'nın 49. Md.'si.

uluslararası bir yargı organına iletilebilmesi için iki Devletin iradelerinin uyuşması bir ön koşul olmaktadır. Zira, ilgili yargı organının uyuşmazlığa bakmayı kabul edip, yargılama yapabilmesi için, uyuşmazlığa muhatap Devletlerin bu yargı organının zorunlu yargı yetkisini kabul etmeleri gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, UAD'nun yargı yetkisinin ihtiyari olması nedeniyle, üye aday Devletlerden birinin, UAD'nun zorunlu yargı yetkisini tek taraflı olarak tanınması, Divan'ın uyuşmazlığa bakması için yeterli olmamaktadır. Uyuşmazlığa taraf olan diğer üye aday Devlet'in uyuşmazlık konusuna ilişkin bu tür bir yetkiyi Divan'a tanımaması durumunda, Divan'ın uyuşmazlığa bakması olası değildir (GÜNUÇUR, 2000a: 9).

8. Yine 4 No'lu Prg.'ta, Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların, siyasi veya hukuki yöntemlerle çözülememeleri durumunda, AB Konseyi, en geç 2004 yılı sonunda, işbu uyuşmazlıkların UAD aracılığıyla çözümlenmesini sağlamak ve bu uyuşmazlıkların özellikle katılım sürecine olabilecek menfi etkilerini gidermek gayesiyle durum değerlendirmesi yapacağını benimsemiştir¹⁵. AB Konseyi tarafından yapılacak durum değerlendirmesine, Yunanistan'ın da katılması ve işbu Konsey tarafından kararların uyuşumla alınması, yani oybirliğinin geçerli olması düşünüldüğünde, Yunanistan'ın iradesini bu durum değerlendirmesine kendi çıkarları doğrultusunda yansıtması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözümlenmesi konusunda, Türkiye'nin daha çok çaba harcaması gerekmektedir. Zira, Yunanistan'ın Türkiye ile mevcut sorunlarını belirtilen yöntemlerle çözememesi durumunda AB'ne, dolayısıyla AT'na alınmamak gibi bir sorunu bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye açısından ise sorunların çözümlenmesi gerekmektedir. Zira, AB Konseyi'nin yapacağı durum değerlendirmesinde, aday üyelik aşamasında tam üyeliğe yönelik başlatılan katılım ortaklığı sürecinin sekteye uğraması veya süre itibarıyla üye adaylığı durumunun uzaması olasılığı gündeme gelebilecek ve Türkiye aleyhine menfi bir kararın alınması bile mümkün olabilecektir. Çünkü, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 4. No'lu Prg.'ında, tam üyeliğe ilişkin sürecin başlatılmasında Yunanistan ile mevcut sorunların (birinci derecede Kıbrıs sorunu) giderilmesi üstü örtülü bir şekilde tam üyelik öncesi ön koşul olarak öne sürülmektedir. Bu durumda, iki Devlet arasında yıllardır çözülemeyen sorunların, AB Konseyi'nin

15 Bu konuda Haluk GÜNUÇUR şu görüşü ileri sürmektedir: AB Konseyi "2004 yılı sonuna kadar sınır sorunları çözülemese durumu değerlendirecek, belki de kendi çözüm bulacaktır. Burada da AB'nin taraflara eşit uzaklıkta olması esastir. Divan yolu, sorunun taraflarını tatmin eden bir çözüm bulunmazsa açılacaktır" (GÜNUÇUR, 2000a: 9). Bu görüş kapsamında ve Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 4 No'lu Prg.'i itibarıyla diyebiliriz ki AB, ileriye dönük taraflar arasında bir uzlaştırmacı rol de üstlenebilir. Zira, uluslararası hukuk itibarıyla, uzlaştırmacı usulünde uyuşmazlık veya uyuşmazlıklara ilişkin çözüm önerileri yapılabilir.

durum değerlendirmesi yapmadan önce çözümlenmesi Türkiye açısından son derece önemli olmaktadır. Ancak, sorunların çözümünde, şimdiye kadar karşılıklı bir uyum sağlanamadığı ve Yunanistan'ın da işbu sorunların çözümü konusunda Türkiye'ye oranla daha rahat bir konumda olduğu düşünülecek olursa, Türkiye'nin manevra alanının son derece daraldığını söylemek de abartılı olmayacaktır.

9. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 4. No'lu Prg.'ının son cümlesinde, AB Konseyi tarafından Kopenhag'da tesis edilen siyasi kriterlere (bkz., bu çalışmanın 7 No'lu dipnotu) üye aday Devletlerce uymanın, işbu Devletler ile katılım görüşmelerinin başlatılmasında bir ön koşul olarak ele alınacağı vurgulanmaktadır. Kopenhag'da benimsenen siyasi kriterler, çağdaş bir Devlet yapısında bulunması gereken olgulardır (GÜNUĞUR, 2000a: 10). Bu kriterler, AB'nin temel nitelikteki değer ve amaçları olarak Kurucu Andlaşması'nda benimsenmiş ve üye Devletler açısından da işbu kriterlere uymaları yükümü getirilmiştir (Maastricht Andlaşması'nun F Md.'si, Amsterdam Andlaşması'nun 6. Md.'sinin 1. Prg.'ı)¹⁶.

10. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 5 No'lu Prg.'ının ikinci cümlesini ve 6 No'lu Prg.'ını dolaylı da olsa Türkiye ile ilişkilendirmek mümkündür. 5 No'lu Prg.'ın ikinci cümlesinde, AB, dolayısıyla AT'nun kurumsal reformuyla ilgili Hükümetlerarası Konferansın Aralık 2000'e kadar tamamlanması ve işbu Konferans sonucunda kabul edilen ve de AB ve AT Kurucu Andlaşmaları'na değişiklik getiren düzenlemelerin üye Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü biçimde onaylanması benimsenmektedir. Bu konuda, Hükümetlerarası Konferans çalışmalarını Aralık 2000 tarihinde tamamlamış ve yapılan çalışmalar sonucunda bir andlaşma metni (Nice Andlaşması) benimsenmiş ve bu andlaşma metni 26 Şubat 2001 tarihinde üye Devletlerin temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Nice Andlaşması aracılığıyla, AB ve Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'na getirilen değişiklikler, üye Devletlerin iç hukukları gereğince onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir (Nice Andlaşması'nun tüm metni için bkz., Journal Officiel des CE, 2001: 1-87). Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 5 No'lu Prg.'ının ikinci cümlesinde, kurumsal reforma ilişkin düzenlemelerin kabul edilmesinden sonra, 2002 yılı sonu itibarıyla, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilecek üye aday Devletlerin (müzakere sürecinin başarıyla tamamlanmasından sonra) AB'ne, dolayısıyla AT'na tam üye olarak kabul edilebilecekleri belirtilmektedir. Bununla birlikte, örneğin, Nice Andlaşması'na ekli Protokol'de (Avrupa Toplulukları ve AB Kurucu Andlaşmaları'na Ekli Protokol) 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak

16 İşbu düzenlemeler itibarıyla bir yandan üye aday Devletlerin siyasi kriterlere uyması istenirken, diğer yandan üye Devletlerin siyasi kriterlere yönelik bir yükümlülük ihhalinde bulunmaları halinde, Amsterdam Andlaşması'nın 7. Md.'si ve AT Andlaşması'nın değişik 309. Md.'si gereğince üye Devletlere yönelik ceza tertipleri belirlenmiştir.

kaydıyla AB Bakanlar Konseyi'ndeki oy dağılımları ve Komisyon'da görev üstlenecek Komiserlerin sayısına ilişkin yeni rakamlar benimsenmiştir (diğer kurumlar için bkz., Journal Officiel des CE, 2001: 1-87). Bu yeni düzenlemede, toplam yirmi yedi üye Devletin yer alacağı bir genişleme perspektifi gözönünde bulundurulmuştur. Diğer bir ifadeyle, yeni düzenlemelerde diğer üye adayını iki Devlet değerlendirmeye alınırken Türkiye ise değerlendirme dışı tutulmuştur. Türkiye'nin de bu genişleme perspektifinde yer alabilmesi için kısa sürede, AB tarafından istenilen siyasi, ekonomik ve hukuksal alanlardaki reformları yapması gerekmektedir. Bu konuda, gerek Topluluklar fonlarından Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımlar gerek Türk siyasi iradesinin AB'ne olumlu yaklaşımı şüphesiz yönlendirici olacaktır.

11. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 6 No'lu Prg.'ında ise, Komisyon'un üye adayını Devletlerce gerçekleştirilen ilerlemeleri raporlandığı ve işbu ilerlemelere ilişkin değerlendirmeler yaptığı vurgulanmıştır. Komisyon'un yaptığı bu değerlendirmelerin, üye adayını Devletler tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Zira, Komisyon'un yapacağı olumlu değerlendirmeler, tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasında büyük boyutlarda belirleyici olmaktadır. İşbu paragrafa göre, bazı sektörlerde devam eden güçlükler nedeniyle, üye adayını Devletlerin katılım kriterlerine uyma çabalarının sürdürülmesinin ve artırılmasının AB tarafından teşvik edileceği belirtilmiştir¹⁷. Diğer yandan, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ne ek olarak verilen bazı düzenlemelerin de doğrudan doğruya olmasa bile Türkiye'yi de ilgilendirdiğini söyleyebiliriz. Örneğin, Bildirge'nin Ek IV'üne ek olarak verilen Ek I'in 13. Prg.'ında, AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletlerin, Avrupa askeri gücünün kapasitesini geliştirmeye katkıda bulunmaları için AB tarafından davet edilecekleri belirtilmektedir.

12. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'ının (a) bendinde, AB Konseyi, Kıbrıs¹⁸ sorununa kapsamlı bir çözüm getirmeyi amaçlayan görüşmelerin Türk ve Rum Kesimi arasında 3 Aralık 1999 tarihinde New York'da başlamasından dolayı memnuniyetini dile getirmiş ve bu sürecin olumlu bir şekilde sonuçlanması için çaba gösteren BM Genel Sekreteri'ne olan desteğini vurgulamıştır. İşbu paragrafın (b) bendinde ise, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ne, dolayısıyla AT'na katılımını kolaylaştıracağını ve Kıbrıs ile katılım görüşmelerinin sonuçlanmasına kadar herhangi bir çözümün bulunamaması halinde, katılıma ilişkin, bu sorununun çözüme bağlanmasının

17 Topluluklar Komisyonu, Türkiye hakkında da rapor hazırlamaktadır. Türkiye'nin katılım yönünde ilerlemesine ilişkin raporlar hakkında bkz. (<http://www.eureptr.org.tr/genisleme.html>). Ayrıca, bkz. bu çalışmanın 11, 12, 20 ve 27 No'lu dipnotları.

18 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Kıbrıs Cumhuriyeti yerine "Kıbrıs" terimi kullanılmıştır. Bizde, Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını yadsımaya neden olabilecek "Kıbrıs Cumhuriyeti" terimini değil, "Kıbrıs" terimini kullanmayı tercih ediyoruz.

bir ön koşul olarak Konsey kararında etkileyici olamayacağı belirtilmektedir. Yine paragrafın son cümlesinde, Konsey'in, karar almak için, yararlı ve yerinde olabilecek tüm öğeleri göz önünde bulunduracağı dile getirmektedir.

13. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 9 No'lu Prg.'ı kapsamında düşünülecek olursa, Kıbrıs sorunu çözülmeden, Kıbrıs adına Kıbrıs Rum Kesimi ile 31 Aralık 1998 tarihinde başlatılan tam üyelik müzakerelerinin sonuçlandırılması ve akabinde tam üyelik andlaşmasının yapılması ve yürürlüğe sokulması olası gözükmemektedir. Bu durum işleyen süreç itibarıyla güçlü bir olasılık olarak değerlendirilebilir. Ancak, Türkiye'nin tutumu ve Kıbrıs'a ilişkin görüşmelerde ortaya çıkabilecek sonuçlar¹⁹ Kıbrıs Rum Kesimi'nin tam üyeliği konusunda yine de değerlendirmeye alınabilir (GÜNUÇUR, 2000a: 9)²⁰. Türkiye, Kıbrıs adına Kıbrıs Rum Kesimi ile AB'nin tam üyelik görüşmelerini başlatmasına (LE PENSEC, 2001: 6) itiraz etmiştir. Kıbrıs'ın kişiliğinin salt Rum Kesimi tarafından temsil edilemeyeceği, zira, üstü örtülüde olsa Kıbrıs'ın kuzeyinde hukukun öngördüğü coğrafi, demografik ve kamu otoritesi unsurlarına bütünüyle sahip olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) varlığı, Kıbrıs'ın kişiliğinin temsilinde sadece Rum Kesimi'nin temsil yeteneğine sahip olmadığını göstermektedir.

14. Diğer yandan, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu hukuki unsurlarından olan Londra ve Zürih Andlaşmaları'na dayanarak Türkiye ve Yunanistan'ın garantör Devletler olarak, üye olmadıkları uluslararası örgütlere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye olabilmesi için Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın olumlu irade bildiriminde bulunmaları gerekmektedir (1959 Londra ve Zürih Andlaşmaları'nun 8. Md.'si, 1960 Garanti Andlaşması'nun 1 ve 2. Md.'leri, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nun 50.1 (a) Md.'si)²¹. Ancak, Kıbrıs

19 Kıbrıs sorununa ilişkin iki Toplum arasında sürdürülen görüşmelerdeki son gelişmeler için bkz. (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/18.htm>.)

20 Ayrıca, Komisyon, 2000 yılında kabul ettiği, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu"nda, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne yönelik Türkiye'nin bir garantör Devlet olarak, Kıbrıs sorununa BM himayesi altında kapsamlı bir çözüm bulunması için her türlü çabayı göstermesi gerektiği belirtilmiştir (ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf>.)

21 -1959 Londra ve Zürih Andlaşmaları :

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı;

Md. 8: "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılması veya Ek I'de tanımlanan savunma ve güvenlik meseleleri hariç, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı gerek birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa veya karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır".

-1960 Garanti Andlaşması :

Md. 1: "(Kıbrıs Cumhuriyeti) her ne şekilde olursa olsun herhangi bir Devletle kısmen veya bütün olarak siyasi veya ekonomik bir birliğe girmemeyi taahhüt eder".

Md. 2: "Benzer şekilde, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye de kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir Devletle birleşmesini veya Ada'nın bölünmesini sağlamayı amaçlayan bütün faaliyetleri yasaklamayı taahhüt ederler".

Cumhuriyeti'nin tesisini sağlayan andlaşmaların fiilen uygulanmayışı veya uygulanamaması nedeniyle işbu olumlu irade bildiriminin alınması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, sorun çözümlenmeden Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınması, sorunun AB sürecine yansıtılmasına neden olabilecektir. Bu nedenle, AB üyesi kimi Devletler (Fransa, Hollanda gibi), sorunun önceden çözümlenmesi ve ondan sonra Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınmasını istemektedirler. Ancak, sorun mevcut haliyle süreklilik arz ederken, Kıbrıs Rum Kesimi'nin muhatap alınarak (RAIMOND, 2001: 66), Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınması durumunda, 1997 Lüksemburg Zirvesi sonrası, Türkiye'nin deklare ettiği, "KKTC ile bütünleşmeye gitme" politikası²² stratejik olarak uygulanabilir gözükürken, bu politikanın uygulanması halinde, AB, BM ve Amerika Birleşik Devletleri ile doğabilecek olumsuz ilişkilerin de Türkiye tarafından değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Örneğin, AB, Türkiye'nin aday üyelik sürecinde yapılması gereken işlemlerin tesisini geciktirebilir veya aday üyeliği askıya alma yoluna gidebilir.

15. Diğer yandan, Kıbrıs Rum Kesimi'nin 3 Mart 1995 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yapmış olduğu IV. Devlet başvurusunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 10 Mayıs 2001 tarihinde karara bağlamıştır (*arrêt Chypre c. Turquie*). İşbu Karara genel hatlarıyla baktığımızda, AİHM, Kıbrıs Rum Kesimi'nin kayıp şahıslar (İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması'na İlişkin Sözleşme'nin 2., 3 ve 5. Md.'leri), yerinden edilmiş kişilerin mülkiyet ve mesken hakları (Sözleşme'nin 8. ve 13. Md.'leri ve Sözleşme'ye Ek 1 numaralı Protokol'ün mülkiyet hakkını düzenleyen 1.Md.'si.), aile hayatının korunması ve Kuzey Kıbrıs'ta (*le nord de Chypre*) yaşayan Rumların yaşam koşulları (Sözleşme'nin 3, 8, 9, 10 ve 13. Md.'leri ve Sözleşme'ye Ek 1 no'lu Protokol'ün 1. ve 2. Md.'leri) ve Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin hakları (Sözleşme'nin 6. Md.'si) vb. iddialara ilişkin olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni haksız bulmuştur²³. Türkiye'nin KKTC'nin Devlet ülkesinde veya AİHM'nin kullandığı terim itibarıyla Kuzey Kıbrıs'ta hakimiyeti elinde bulundurması ve bunun sonucunda da belirttiğimiz ihlalleri gerçekleştirilmesi nedeniyle haksız bulunmuştur. Bu davada, KKTC'nin muhatap alınmamasının nedeni, Türkiye

-1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası :

Md. 50.1 (a) :

"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılması veya savunma ve güvenlik meseleleri hariç, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı gerek birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa ve karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır". Bu konuda bkz. (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/01.htm>).

22 Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 20 Ocak 1997 tarihli Ortak Deklarasyonu için bkz. (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/02.htm>).

23 AİHM'nin işbu kararının tüm metni için bkz. (*Arrêt Chypre c. Turquie, Requête No 25781/94* : <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/default.asp?Cmd=Query>).

dışında hiçbir Devletin, 15 Kasım 1983 tarihinde bağımsızlığını ilan eden KKTC'ni tanımamasına dayandırılabilir²⁴. Ancak, Kıbrıs sorunu çözümlenmeden Kıbrıs Rum Kesimi muhatap alınarak Kıbrıs'ın AB'ne üye olarak alınması aşağıda belirteceğimiz gibi gerek AB üyesi Devletler gerek Türkiye açısından sorun yaratacaktır.

16. Kıbrıs'ın AB'ne sorunsuz bir şekilde tam üye olarak alınması, sorunun Türk ve Rum Kesimleri arasında varılacak bir uzlaşmayla çözümlenmesine bağlı bulunmaktadır. AB, Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik görüşmelerini sürdürmekle, sarıh olarak Kıbrıs Rum Kesimi'nin Kıbrıs adına egemenlik yetkilerinin münhasırlığının, özerkliğinin ve maddi hukuk itibarıyla sınırlanamazlığını kabul etmektedir. Bu anlamda, AB, KKTC'ni tanımamakta ve Ada'nun bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve birliğini Kıbrıs Rum Kesimi itibarıyla savunmaktadır. Aynı kriterler, yukarıda belirttiğimiz AİHM'nin Kıbrıs'a ilişkin kararı için de geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, KKTC'nin tanınmaması ve salt Kıbrıs adına Kıbrıs Rum Kesimi'nin muhatap alınmasında, AİHM'de AB ile benzer bir yaklaşım içerisindedir. Oysa, Türkiye ve KKTC açısından, KKTC'nin varlığı nedeniyle, AB, dolayısıyla AT ile sürdürülen görüşmelerde, Kıbrıs adına kullanılacak yetki kullanma yetkisinde Türk Kesimi'nin, dolayısıyla, KKTC'nin hukuki varlığının da dikkate alınması gerekmektedir. Ancak, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde veya diğer resmi dökümanlarda KKTC kavramı hiç kullanılmamaktadır. Ayrıca, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı önünde görülen davalarda da KKTC tanınmamaktadır (örneğin bkz., Recueil de la CJCE, 1994: I-3087).

17. Türkiye itibarıyla, Londra ve Zürih Andlaşmalarının hukuksal kaynak oluşturduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu nitelikteki düzenlemelerinin geçerliliği savunulacaksa, KKTC'nin Türkiye ile bütünleşme politikasının

24 Öyle ki, BM Güvenlik Konseyi, 18 Kasım 1983 tarihinde tesis ettiği 541 Sayılı Kararı'nda (bkz. <http://www.un.org/french/documents/sc/res/1983/541f.pdf>) KKTC'nin tüm üye Devletler tarafından tanınmaması gerektiğine ilişkin hükümler benimsemiştir. Aynı şekilde, BM Güvenlik Konseyi, 11 Mayıs 1984 tarihli 550 Sayılı Kararında da bu istemini yenilemiştir (bkz. <http://www.un.org/french/documents/sc/res/1984/84r550f.pdf>). Kasım 1993'de, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğine saygı gösterilmesini ve bu anlamda yasal Hükümet olarak Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin tanınmasını istemiştir. Diğer yandan, Avrupa Parlamentosu, 5 Eylül 2001 tarihinde, 31 red oyuna karşılık 504 oyla onayladığı raporda Türkiye'yi, Ada'da işgalci Devlet olarak tanımlamış ve, Kıbrıs'ın iki ayrı Devlet olarak AB üyesi olamayacağını ve Türkiye'nin AB üyesi olmasıyla birlikte KKTC'nin (Avrupa Parlamentosu itibarıyla Kuzey Kıbrıs'ın) AB üyeliğini elde edemeyeceğini benimsenmiştir (bu konuda bkz. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2001: <http://www.abgs.gov.tr/>). Ancak, Türkiye itibarıyla, KKTC, bağımsız bir Devlettir ve işbu Devletin Devlet ülkesinde meydana gelen veya gelebilecek her türlü haksız eylem veya işlemden dolayı sorumlu tutulması veya muhatap alınması gereken süje Türkiye değil KKTC'dir.

uygulanmasında, 1960 Garanti Andlaşması'nun 2. Md.'sinin (bkz., bu çalışmanın 21 No'lu dipnotu) Türkiye tarafından dikkatten kaçırılmaması gerekmektedir. Zira, işbu madde gereğince, garantör Devletler (İngiltere, Türkiye ve Yunanistan), "(...) doğrudan veya dolaylı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle birleşmesini (...) amaçlayan bütün faaliyetleri yasaklamayı taahhüt" etmektedirler. Ancak, salt Kıbrıs Rum Kesimi muhatap alınarak Kıbrıs'ın AB'ne tam üye olarak alınması durumunda, Londra ve Zürih Andlaşmaları'nun 8. Md.'sinin, Garanti Andlaşması'nun 1. Md.'sinin ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nun 50.1 (a) Md.'sinin (bkz., bu çalışmanın 21 No'lu dipnotu) ihlali anlamına gelir ki bu durumda da KKTC'nin Türkiye ile bütünleşme politikasının uygulamaya konulması daha da kolaylaşabilecektir. Zira, bahsi geçen andlaşmalardaki amir düzenlemeler, AB tarafından Kıbrıs adına muhatap alınan Kıbrıs Rum Kesimi'nce köklü bir şekilde ihlal edilmiş, Türk Kesimi'nin (KKTC) ve garantör Devletlerin hakları hiçe sayılmıştır. Kıbrıs'ın AB'ne, dolayısıyla AT'na tam üye olarak alınması sürecinde bir katılım andlaşmasının yapılması gerekmektedir. Yapılacak bu andlaşmanın, üye Devletler ile birlikte Kıbrıs'ın iç hukuklarının onanması gerekliliği düşünülecek olursa, Kıbrıs adına bu onaylamanın Kıbrıs Rum Kesimi tarafından yapılması güçlü bir ihtimal olarak görünmektedir. Bu durumda, yukarıda atıfta bulunduğumuz düzenlemelerin gerek Kıbrıs Rum Kesimi'nce gerek AB'nce dikkate alınmadığı veya alınmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

18. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi düzenlemeleriyle (bkz., Bildirge'nin 12 No'lu Prg.'ı), Türkiye'nin, AB'ne dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na üye olma eğiliminde bir üye aday Devlet olarak tanınmasıyla birlikte, AB'nin diğer üye aday Devletlere uyguladığı kriterlerin aynısını Türkiye'ye de tatbik etmesi hukuki anlamda üye aday devletler arasında eşitliği korumada gerekli olmaktadır. Bu anlamda, katılım öncesi strateji kapsamında, AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları tarafından Türkiye'de gerçekleştirilecek reformların desteklenmesi veya teşvik edilmesi söz konusudur. Bu strateji, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin özellikle 4 ve 9 (a) No'lu Prg.'larında belirtilen hususlara, insan hakları konusuna veya tam üyelik için öngörülen siyasi kriterleri yerine getirmeyi sağlama amaçlı gelişmelere dayalı güçlendirilmiş siyasi bir diyaloga dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, katılım öncesi strateji, güçlendirilmiş bir siyasi diyalogdan, mali yardımla birlikte tam üyeliğin gerçekleştirilmesine yönelik önceliklerin belirlenmesinden, Ortaklık Andlaşmaları'ndan, AT'nun programlarına ve kuruluşlarına katılmadan ve müktesebatın analitik incelenmesinden, katılım süreci içerisinde AT ve üye aday Devletler arasında organize edilen toplantılara iştirak etmeden ve tam üyelik müzakerelerine hazırlanmaktan oluşmaktadır (2000 Yılı Genişleme Stratejisi, 2000: 101-105).

19. Türkiye, katılım süreci çerçevesinde AB'nin ve üye aday Devletler arası organize edilen toplantılara katılabilmekte, Topluluk kurumlarıyla

işbirliğine gidebilmekte ve Toplulukların programlarına (geniş bilgi için bkz., GÜNGÖR, SOĞUK, 2001: 1-174) iştirak edebilmektedir. Yine işbu paragrafta, AB Konseyi'nin önceki zirvelerine ilişkin sonuç bildirgelerindeki konulara ilişkin üye adayı Devletlere yönelik katılım ortaklığının tesis edileceği, Topluluklar müktesebatına uyumda ulusal bir programın gerçekleştirileceği ve her üye adayı Devletin veya üye Devletin uymak zorunda olduğu ekonomik ve siyasi yükümlülükler konusunda tam üyeliğe yönelik hazırlıkların yapılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca, bu alanlardaki gelişmelere yönelik uygun izleme mekanizmalarının kurulacağı belirtilmekte ve müktesebat ile ilgili Türkiye'nin yapması gereken yasal düzenlemeler konusundaki çalışmaların yaygınlaştırılması öngörülmekte ve bu konulara ilişkin olarak, AB Konseyi tarafından, Komisyon'un müktesebatın uyumlaştırılması için analitik bir inceleme sürecini hazırlamakla görevlendirildiği belirtilmektedir. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 12 No'lu Prg.'in son cümlesinde, AB Konseyi'nin, tam üyelik öncesi dönem için AB'nin tüm finans yardım kaynaklarının koordine edilmesini sağlayacak olan "tek bir çerçevenin" hazırlanması konusunda Komisyon'dan istemde bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda, yukarıda belirttiğimiz gibi katılım öncesi strateji çerçevesinde Türkiye'ye verilecek yardımlara, özellikle de Katılım Ortaklığı'nun oluşturulmasına ilişkin Tüzük AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.

20. Türkiye'nin tam üyelik öncesinde müktesebat sektörlerine ilişkin [sermayenin ve hizmetin serbest dolaşımı, kamu alımları, sanayi (TÖRE, 2000: 63-64), tarım, ulaştırma, çevre (EKEMAN, 1998: 1-113), enerji, balıkçılık, eğitim-öğretim, istihdam, hukukun üstünlüğü, hukuk Devleti, insan hakları (IKV, 1997: 1-143), bilim ve teknoloji, adalet ve içişlerinde kurumsal işbirliği, tüketici politikası-sağlığı, ortak dışişleri ve güvenlik politikası vb.] kısa sürede yeni düzenlemeler yapabilmesi için AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları kaynaklarından yardım alması gerekli olmaktadır. Böyle olmakla birlikte, Türk siyasi iradesinin de bu konuda olumlu bir yaklaşım içerisinde olması (bkz, bu çalışmanın 24 No'lu Prg.'i), yani gerekli yasal düzenlemeleri çıkarması ve Topluluklar müktesebatına uyum sağlamada AB ile işbirliğini sekteye uğratabilecek yönelişlerden kaçınması gerekmektedir. Diğer yandan, AB'de tam üyeliğin gerçekleştirilmesi konusunda Türkiye'ye yönelik olumlu bir yaklaşım içerisinde olmalıdır. Yani, diğer üye adayı Devletlerle başlatılan tam üyelik müzakerelerinin (bkz., bu çalışmanın 8 No'lu dipnotu) Türkiye ile de kısa sürede başlatılabilmesi için kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi gerekir. AB, Türkiye'nin jeostratejik konumunu, nüfus faktörünü ve günümüzde yaşanan ekonomik krize rağmen Dünya Devletleri arasında yadsınamayacak ekonomik konumunu da dikkate almalıdır (GÜNUĞUR, 2001: 12).

21. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin tesis edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra, AT Komisyonu Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'ne ilişkin taslak

metni açıklamış (8 Kasım 2000), işbu taslak metin 4 Aralık 2000 tarihinde Genel İşler Konseyi tarafından onaylanmıştır (Katılım Ortaklığı Belgesi'nin tüm metni için bkz., İKV Bülteni, 1-15 Kasım 2000: 1-8). AB üyesi Devlet ve Hükümet Başkanları'nun 7-9 Aralık 2000 tarihinde gerçekleştirdiği Nice Zirve toplantısından sonra yayımladıkları Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 11 No'lu Prg.'ında (<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>), AB Konseyi, 4 Aralık 2000 tarihinde Genel İşler Konseyi tarafından benimsenen Katılım Ortaklığı Belgesi'ne ilişkin memnuniyetini belirtmiş ve bu anlamda Türkiye'nin katılım öncesi strateji kapsamında AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı'nu hızlı bir şekilde hazırlayarak sunmasını istemiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin tesis edilmesinden sonra, AB Bakanlar Konseyi'de, Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Mart 2001 tarihinde onaylamış ve böylece Türkiye'nin AB'ne (AT'na) katılım stratejisinin hukuki temeli resmiyet kazanmıştır (bkz., İKV Bülteni, 1-15 Mart 2001: 1). Türkiye'nin, adaylık süreci içerisinde en önemli yükümlülüğü olan Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir ve 26 Mart 2001 tarihinde AB'nin genişlemeden sorumlu Komiseri Günther VERHEUGEN'e tevdi edilmiştir (Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'ın karşılaştırılması için bkz., İKV Dergisi, Ocak Nisan 2001: 1-19. Ulusal Program'ın tüm metni için bkz., <http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/up.html>; <http://www.abgs.gov.tr/>).

22. Katılım Ortaklığı Belgesi ile Türkiye Ulusal Programı düzenlemeleri büyük boyutlarda örtüşmektedir (GÜNUĞUR, 2001: 8). Türkiye'nin AB'ne, dolayısıyla AT'na katılım stratejisinin Katılım Ortaklığı Belgesi'nden sonraki önemli bir aşamasını oluşturan "*Çerçeve Tüzük Taslağı*", Komisyon tarafından 28 Temmuz 2000 tarihinde AB Bakanlar Konseyi ve AT Parlamentosu'na sunulmuştur. Genel İşler Konseyi tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi'nin onaylandığı 4 Aralık 2000 tarihinde "*Çerçeve Tüzük Taslağı*" üzerinde de genel bir mutabakat sağlanmıştır. "*Çerçeve Tüzük Taslağı*", görüşü alınmak üzere Avrupa Parlamentosu'na iletilmiş ve Parlamento tarafından 14 Şubat 2001 tarihli genel oturumda "*Çerçeve Tüzük Taslağı*" çeşitli değişikliklerle kabul edilmiştir (işbu Tüzük taslağının AT Parlamentosu'nun değişiklik önerileriyle birlikte tüm metni için bkz., İKV Bülteni, 16-28 Şubat 2001: 1-3).

23. AB'nin, dolayısıyla AT'nun katılım öncesi strateji çerçevesinde Türkiye'ye sağlamayı öngördüğü mali yardımlara²⁵, özellikle de Katılım Ortaklığı'nun oluşturulmasına ilişkin "*Çerçeve Tüzük Taslağı*", AT Genel İşler Konseyi tarafından 28 Şubat 2001 tarihinde onaylamış ve işbu Tüzük 28 Şubat 2001 tarihli ve L 058 Sayılı AT Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak 3 Mart 2001

25 Türkiye'nin AB'ne üye adayı olarak kabulünden sonra AB'nin Türkiye'ye yaptığı mali yardımlar konusunda Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği internet sayfasında yayımlanan tablo için bkz. (<http://www.deltur.cec.eu.int/mali-genel-tablo2.html>).

tarihinde yürürlüğe girmiştir (390 / 2001 sayılı Tüzük'ün tüm metni için bkz., Journal Officiel des CE, 2001: 1-2). İşbu Tüzük'ün 5. Md.'si, Tüzük'ün AT Resmi Gazetesi'nde yayınlandıktan üç gün sonra yürürlüğe gireceğini düzenlemektedir. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde benimsenen düzenlemelerin işlerlik kazanması, gerek Toplulukların gerek Türkiye'nin amaçlarına ulaşması için gerekli olmaktadır. Tüzük tesis edilirken AT Kurucu Andlaşması ve özellikle işbu Andlaşma'nın 308. Md.'si dikkate alınmıştır. Zaten, Tüzük'ün giriş kısmının 13 No'lu Prg.'ı, işbu Tüzük'ün kabul edilebilmesi için AT Kurucu Andlaşması'nın 308. Md.'sinin dışında hiçbir dayanak öngörülmediğini benimsemektedir. AT Kurucu Andlaşması'nın 308. Md.'si²⁶ genel bir yetkiyi AT'nun amaçları doğrultusunda AB Bakanlar Konseyi'ne tanımaktadır. Kurucu Andlaşmada belirli bir konuda spesifik bir yetki kullanma yetkisi düzenlenmemişse, AB Bakanlar Konseyi 308. Md.'ye istinaden bu yetkiyi kullanabilmektedir (ARAT, 1996: 98). Zaten, yukarıda belirttiğimiz gibi, Tüzük'ün hazırlanması, Komisyon'un bir tasarıyla girişimde bulunmasıyla başlamıştır. Akabinde, AB Bakanlar Konseyi tarafından AT Parlamentosu'nun bağlayıcı olmayan görüşü alınarak Tüzük tesis edilmiştir.

24. Türkiye'nin Mart 2001'de Ulusal Program'ını sunmasından ve yukarıda belirttiğimiz Tüzük'ün kabul edilmesinden sonra, AB Konseyi 15-16 Haziran 2001 tarihinde Göteborg'da gerçekleştirdiği Zirve Toplantısı'nda benimsediği Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 10 No'lu Prg.'ında, Ulusal Program'ın sunulmasıyla birlikte Türkiye ile AB arasında ilişkilerin daha da yakınlaştığını, ancak, insan hakları konusunda yeni gelişmelerin kaydedilmesi ve katılım öncesi strateji kapsamında Türkiye'nin lehine gerekli olan mali yardım çerçevesinin bu yılın sonuna kadar belirlenmesi gerektiğini benimsemiştir (bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., <http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>). Türkiye, kendi üzerine düşen yükümlülükler itibarıyla ulusal mevzuatını Avrupa Toplulukları hukuku ile uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır²⁷. Bu konuda en önemli adım, 1982 Anayasası'nun çeşitli

26 AT Kurucu Andlaşması'nın 308. Md.'si şu düzenlemeyi içermektedir: "Ortak Pazar'ın işleyişinde, Topluluğun amaçlarından birini gerçekleştirmek için Topluluk tarafından bir girişimde bulunmak zorunlu olurda, bu Andlaşma'da o girişim için gerekli yetki öngörülmemiş bulunursa, Konsey, Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra gerekli düzenlemeleri oybirliği ile yapar".

27 Komisyonu'nun Türkiye'ye ilişkin benimsediği "Türkiye'nin Katılım Yöntünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu"nda, Türkiye'de insan hakları konusunda önemli gelişmeler sağlanmakla birlikte, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini hâlâ bütünüyle yerine getiremediği, hukukun üstünlüğünü garanti etmek için gereken kurumsal reformların uygulanmasında yavaş davrandığı, yolsuzluğun kaygı verici boyutta devam ettiği, ekonomideki en acil dengesizlikleri ele alma konusunda önemli ilerleme kaydedildiği, fakat işleyen bir piyasa ekonomisi gerçekleştirme sürecini tamamlayamadığı, ama ekonominin önemli kesimlerinin AT ile bir Gümrük Birliği içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile başa çıkma yeteneğinde olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, Komisyon, işbu

düzenlemelerinin değiştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu anlamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2001 Eylül ayı sonlarında ve Ekim ayı başlarında 1982 Anayasası'nun kimi düzenlemelerini değiştirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından benimsenen Anayasa değişikliği paketinde, düşünce ve ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, sivil yönetimin ve demokrasinin güçlendirilmesi, kişi hürriyetleri ve güvenliği, ölüm cezası, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, iletişim, yerleşme ve seyahat, dernek kurma özgürlüğü ile kadın-erkek eşitliği vb. konularda önemli düzenlemeler yer almaktadır. 1982 Anayasası'nda yapılan bu yeni düzenlemeler, Türkiye'nin AB'ne sunduğu Ulusal Programı düzenlemeleriyle doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı bulunmaktadır²⁸. Örneğin, 1982 Anayasası'nun 38. Md.'sinin yedinci fıkrası olmak kaydıyla idam cezasına ilişkin şu düzenleme benimsenmiştir: "*savaş, çok yakın savaş ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez*"²⁹. 1982 Anayasası itibarıyla yapılan bu tür değişikliklerin yeterli olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur³⁰. Ancak, 1982 Anayasası'nun ilgili düzenlemelerinin AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları hukuku ile tamamen uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Elbette, Topluluklar hukukuna uyumlu bir biçimde, 1982 Anayasası'nda yapılan veya yapılacak yeni düzenlemeler Türkiye'nin AB'ne katılımına ilişkin süreci olumlu yönde hızlandıracaktır (1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler konusunda geniş bilgi için bkz., <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/tutana.htm>).

Raporunda, Türkiye'nin tam üyeliğe ilişkin yükümlülüklerini, diğer bir ifadeyle AB'nin, dolayısıyla AT'nun amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı, *müktesebat* olarak bilinen, hukuksal ve kurumsal çerçeveyi yerine getirme kapasitesi çerçevesinde, yirmi dokuz müktesebat başlığını değerlendirmeye almış ve sonuç olarak Gümriük Birliği dışında kalan alanlarda, yeterli uygulama ve icra mekanizmalarının kurulması ve müktesebat ile uyumlu olarak daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir (geniş bilgi için bkz. <http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf>).

28 Örneğin, 1982 Anayasası değişikliği paketi içindeki 23 Madde, Ulusal Program'da benimsenen düzenlemelerle doğrudan bağlantılı bulunmaktadır. Bu konuda, Başbakanlık AB Genel Sekreterliği bir yorum yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık AB Genel Sekreterliği'nin Anayasa Değişiklik Paketinin AB standartları itibarıyla analitik olarak incelenmesine ilişkin 4 Ekim 2001 tarihinde benimsediği on yedi sayfalık yorum konusunda bkz. (<http://www.abgs.gov.tr/>).

29 Bu düzenleme Anayasa değişikliği paketinin 15. Md.'sinde yer almaktadır. Ölüm cezasına ilişkin düzenlemede, ölüm cezası kaldırılmamakta, ancak sınırlı hallerde verilebileceği hükümselleştirilmektedir. Belirtmek gerekir ki bu düzenleme, insan haklarının korunmasına ilişkin olarak tesis edilmiştir. Bu haliyle yeni düzenlemenin, örneğin 4 Kasım 1950 tarihli İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmesi'nin "Yaşam Hakkı" başlıklı 2. Md.'si, işbu Sözleşme'nin 6 No'lu Ek Protokol'ün "Ölüm Cezasının Kaldırılması" başlıklı 1. Md.'si, "Savaş Zamanında Ölüm Cezası" başlıklı 2. Md.'si ve Ulusal Program'ın "2.1.8 Ölüm Cezasının Kaldırılması" bölümü ile uyumlu olduğu söylenebilir (bkz. <http://www.abgs.gov.tr/>).

30 Türkiye'nin AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üye olması halinde 1982 Anayasası itibarıyla yapılması gereken değişiklikler konusunda bkz. (ARSAVA, 1985: 436-446; DOĞAN, 1979: 191-233; GENÇ, 1990: 81-92; GÜNUÇUR, 1986: 162-170; GÜNUÇUR, 2000c: 6-13; GÜNUÇUR, 2001: 9; KARLUK, 1998: 467-469; PAZARCI, 1990: 132-142).

SONUÇ

25. Türkiye'nin AB'ne üye adayı olarak kabul edilmesi, Türkiye açısından hedeflenen AB tam üyeliği itibarıyla olumlu bir gelişmedir. Ancak, AB üyeliğinin gerçekleşebilmesi için bir yandan Türkiye diğer yandan da AB üzerine düşen yükümlülükleri³¹. yerine getirmelidir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut sorunların siyasi veya hukuki yollardan çözümü elbette tam üyeliğin gerçekleşmesinde olumlu etki yapacaktır. Ayrıca, Türk-Yunan ilişkilerinde, sorunların barışçıl yöntemlerle çözümü ve sürekli bir barış ortamının yaratılması iki Devletin ve AB'nin de çıkarına uygun olacaktır. Ancak, Türkiye açısından, sorunların çözümünde, ulusal çıkarın gözetilmesi ve bu bağlamda dikkatli diplomatik çabaların gösterilmesi de gerekmektedir. Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde, AB Konseyi'nin, en geç 2004 yılı sonunda, üstü örtülü de olsa, Türk-Yunan ilişkileri konusunda durum değerlendirmesi yapacağı ve iki Devlet arasında Türkiye'nin tam üyeliğine engel teşkil edebilecek sorunların çözülememesi halinde, bu sorunları UAD yoluyla çözümlenmesini sağlamaya çalışacağı dile getirilmektedir. AB Konseyi'nin böyle bir yönelişinden veya eyleminden şu anlam da çıkarılabilir: AB Konseyi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut sorunların çözümüne ilişkin kendisini üstü örtülü de olsa yetkili görmektedir. Bu durumda, Türkiye-AB ilişkilerinde sorunlar doğurmanın ötesinde, Türkiye'nin hareket alanını da sınırlayıcı bir etki yaratabilir. Bu tür sorunlara rağmen, Türkiye'nin, üye adayı olarak Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nde genel hatlarıyla belirlenmiş yükümlülüklerini yerine getirmesi, tam üyelik amacının gerçekleşmesi için kaçınılmaz olmaktadır.

26. Türkiye, modern ve çağdaş bir Devlet olmanın gerekliliği kapsamında, insan hakları ve temel özgürlükler (ARSAVA, 1997: 117-124; ARSAVA, 2001a: 33, GEMALMAZ, 1991: 205-223) ile siyasi ve medeni haklar alanındaki ulusal mevzuatını taraf olduğu uluslararası hukuk mevzuatıyla uyumlaştırmalı, hukukun üstünlüğünün tesis edilmesine yönelik (idarenin eylem ve işlemlerinde bütün unsurlarıyla yargı denetiminin sağlanması gibi) iç hukukta gerekli adli ve idari reformları gerçekleştirmeli, etkin ve işler bir piyasa ekonomisi yaratmalı, yolsuzluklara karşı önlem almalı, enflasyonu ve kamu maliyesi finansman açıklarını düşürmelidir. Elbette, Türkiye'nin bu alanlarda tek başına reformlar yapması veya başarılı olması uzun bir süreyi gerekli kılacaktır. Türkiye'nin, Avrupa Toplulukları'ndaki çeşitli fonlardan (PHARE Programı gibi, bu program hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.,

31 AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları'nın, diğer üye adayı Devletlere yaptığı mali vb. yardımları Türkiye'ye de sağlaması gerekmektedir. Örneğin AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları tarafından Türkiye'ye yönelik mali açıdan bazı yükümlülüklerin yerine getirilmemesi konusunda bkz. (GÜNÜÇÜR, 2001: 12).

<http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare/index.htm>) veya diğer mali kaynaklardan (KARAUÇAK, 2000: 27-43) yararlanması katılım ortaklığı kurum ve programlarının tesis edilmesinden sonra mümkün olabilecektir. Belirtmek gerekir ki, Ortaklık Konseyi Kararı ile 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği, Avrupa Toplulukları müktesebatına uyum konusunda (ARAT, 1998: 73-92; KARLUK, 1998: 469-481) Türkiye açısından bir süreci başlatmış ve kısmen de olsa bir deneyim sağlamıştır³². Kazanılan bu deneyim, Türkiye itibarıyla avantajlı bir durum olarak da değerlendirilebilir.

Kaynakça

- ARAT, Tuğrul (1996), "Topluluk Karar Alma Mekanizması Çerçevesinde 1 / 95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Sergilediği Özellikler, İhtilafların Çözümü ve ATAD - Gümrük Birliği İlişkisi," *Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği* (İstanbul: Türkiye-Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Şubesi, Seminer: 7-8 Ekim 1995, Yayın No 6, Esbank Yayınları): 93-105.
- ARAT, Tuğrul (1998), "Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumlu Çalışmalar," *Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar* (Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü): 73-92.
- ARSAVA, Ayşe Füsün (1985), *Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 545).
- ARSAVA, Ayşe Füsün (1997), "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi-Prof. Dr. Cemel MIHÇIOĞLU'NA Armağan* (Cilt 52, Sayı: 1-4, Ocak-Aralık): 117-124.
- ARSAVA, Ayşe Füsün (1999), "Avrupa Birliği Anlaşması-Değişiklik Prosedürü," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (Cilt 54, Sayı 1): 7-21.
- ARSAVA, Ayşe Füsün (2000), "Amsterdam Anlaşmasının Ortak Hükümlerinin Analizi," *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (Sayı : 2 Güz): 185-196.
- ARSAVA, Ayşe Füsün (2001a), "Temel Haklar," *9 Mayıs Avrupa Günü ve Türkiye-AB İlişkileri-Panel 9 Mayıs 2001* (Türkiye-Avrupa Birliği Derneği, Avrupa Hareketi Türkiye Ulusal Konseyi ve Avrupa Evleri Türkiye Temsilciliği Yayını): 31-37.
- ARSAVA, Ayşe Füsün (2001b), "AB Başkanlığı," *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (Cilt 3, Sayı 1, Bahar): 207-231.
- BORCHARDT, Klaus-Dieter (1995), *Avrupa Bütünleşmesi. Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi* (Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını).
- BOZKURT, Ömer (1993), "Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi," *Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi* (100. Sayı, Cilt 26, Sayı 1, Mart): 7-26.
- CHARPENTIER, Jean (1995), "De la personnalité de l'Union européenne," *Mélanges Peiser* (Ed. Presses Universitaires de Grenoble): 93-102.
- Demokrasi ve İnsan Hakları* (1997), (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No 147): 1-143.

32 AB'ne, dolayısıyla AT'na üye adayları olan Türkiye diğer üye adaylarına göre farklı bir konuma sahiptir. Zira, tam üye olmadan üye adayları olarak, AT ile Gümrük Birliği oluşturan tek Devlettir (TEKİNALP / TEKİNALP, 2000: 60).

- DOĞAN, İzzettin (1979), *Türk Anayasa Düzeninin Avrupa Toplulukları Hukuk Düzeniyle Bütünleşmesi Sorunu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını).
- EKEMAN, Ebru (1998), *Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi* (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No 153, Aralık 1998): 1-113.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih (1991), "Ulusalüstü Hukuk Düzeni: Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (Cilt XLVI, Sayı 1-2): 205-223.
- GENÇ, Mehmet (1990), "Avrupa Topluluklarına Tam Üyelikimiz Halinde Egemenlik Yetkilerinin Devri Sorunu," *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (Cilt: XI, Sayı: 1 - 2, Mart -Kasım): 81-92.
- GENÇ Mehmet (1993), *Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını).
- GENÇ, Mehmet (2000), "Türkiye-AT Ortaklık Mevzuatında Uyumlaşmaların Çözümü," *Prof. Dr. Nurhan AKÇAYLI'ya Armağan* (Bursa): 129-144.
- GÜNGÖR, Hande / SOĞUK, Handan (2001), *Avrupa Birliği Program ve Ajanslarına Aday Ülke Statüsüyle Türkiye'nin Katılımı* (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, 164, Şubat): 1-174.
- GÜNUĞUR, Haluk (1986), "Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Dönüşümü Bugünü Yarıyor," *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (Cilt 2, Sayı : 1-2): 145-172.
- GÜNUĞUR, Haluk (1996), *Avrupa Topluluğu Hukuku* (Ankara: Avrupa Ekonomik Dayanışma Merkezi Yayını).
- GÜNUĞUR, Haluk (2000a), "Türkiye ile AB Arasında Artık Uzun ve Kalın Bir Yol Var," *Helsinki Zirvesi Ardından Türkiye-AB İlişkileri-Panel 15 Aralık 1999* (Ankara : Türkiye-Avrupa Birliği Demeği Yayını): 6-13.
- GÜNUĞUR, Haluk (2000b), "Lüksemburg'dan Helsinki'ye... 'Uzun Kalın Bir Yol'," *Türkiye Avrupa Birliği Demeği Bülteni* (Ankara: 18. Sayı, Mart): 1-5 .
- GÜNUĞUR, Haluk (2000c), "Tam Üyelik Gerekli Anayasa Değişikliği, Egemen Yetkilerin Devri ve AB Hukukunun Önceliği Sorunu," *Türkiye Avrupa Birliği Demeği Bülteni* (Ankara: 18. Sayı, Mart): 6-13.
- GÜNUĞUR, Haluk (2001), "9 Mayıs Avrupa Günü," *9 Mayıs Avrupa Günü ve Türkiye-AB İlişkileri-Panel 9 Mayıs 2001* (Ankara : Türkiye-Avrupa Birliği Demeği, Avrupa Hareketi Türkiye Ulusal Konseyi ve Avrupa Evleri Türkiye Temsilciliği Yayını):6-13.

<http://www.abgs.gov.tr/>.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor99.html.

http://www.deltur.cec.eu.int/duzenli_rapor2000tr.rtf.

<http://www.deltur.cec.eu.int/genislemestrategisi2000tr.rtf>.

<http://www.deltur.cec.eu.int/g-halagenisliyor.rtf>.

<http://www.deltur.cec.eu.int/karmabelge99.rtf>.

<http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/stratrrt.rtf>.

<http://www.deltur.cec.eu.int/mali-genel-tablo2.html>.

<http://www.eureptr.org.tr/genisleme.html>.

<http://www.europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>.

http://www.europarl.eu.int/jgc/1996/fiches/fiche20_fr.htm.

<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/index.htm>.

<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/pes/phare/index.htm>.

<http://www.hudoc.echr.coe.int/hudoc/default.asp?Cmd=Query>.

<http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/up.html>.

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/02.htm>.

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/aj/18.htm>.

<http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html>.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/tutana.htm>.

<http://www.un.org/french/documents/sc/res/1983/541f.pdf>.

<http://www.un.org/french/documents/sc/res/1984/84r550f.pdf>.

Journal Officiel des CE, (No: L 281, 16.11.1993): 18.

Journal Officiel des CE, (No: L 058, 28.02.2001): 1-2.

Journal Officiel des CE, (No: C 80, 10.03.2001): 1-87.

KARAUÇAK OĞUZ, Şebnem (2000), "Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları," *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi* (Sayı: 147, Eylül-Aralık): 27-43.

KARLUK, Rıdvan (1998), *Avrupa Birliği ve Türkiye* (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 5. Baskı).

"Katılım Ortaklığı Belgesi" (2000), *İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni* (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1-15 Kasım): 1-8.

"Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programın Siyasal ve Ekonomik Kriterler Çerçevesinde Karşılaştırılması" (2001), *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi* (Ocak-Nisan): 1-19.

"Katılım Öncesi Strateji Çerçevesinde Türkiye'ye Sağlanacak Yardımlara, Özellikle de Katılım Ortaklığının Oluşturulmasına İlişkin AT Konseyi Tüzük Tasarısı" (2001), *İktisadi Kalkınma Vakfı Bülten* (16-28 Şubat): 1-4.

"Kopenhag Kriterleri," *Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni* (Ankara: 18. Sayı, Mart): 42-44 .

KÖKTAŞ Arif (1999), *Avrupa Birliği'nde İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk Vatandaşlarının Durumu* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım).

LE PENSEC, Louis (2001), *La Candidature de Chypre à L'Union européenne* (Paris: Sénat, Rapport d'Information, No 342):1-42.

Parlement européen (1998), *La Démocratie et le Respect des Droits de l'Homme dans le Processus d'Élargissement de l'Union européenne* (Luxembourg: Fiche Thématique No 20, le 1er avril): 1-12.

Parlement européen (2000), *La Turquie et les Relations avec l'Union européenne* (Luxembourg: Fiche Thématique No 7, le 10 février): 1-20.

PAZARCI, Hüseyin (1978), *Uluslararası Hukuk Açısından AET'nin Yapıldığı Andlaşmalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).

PAZARCI, Hüseyin (1990), "Avrupa Topluluğu Hukukuna Uyum Açısından Türk Anayasa Düzeni," *Avrupa Topluluğu Hukuku ve Türkiye'nin Uyum Semineri* (İstanbul: Türk Ekonomi Bankası A.Ş.-İstanbul Teknik Üniversitesi): 125-142.

PESCATORE, Pierre (1961), "Relations extérieures des communautés. Contribution à la doctrine de la personnalité des organisations internationales," *Receuil des Cours de l'Académie de Droit International*, Vol. II: 1-244.

- RAIMOND, Jean-Bernard (2001), *Le nouvel élan du processus d'élargissement après Nice* (Paris: Assemblée Nationale, Rapport d'Information, No 3103): 1-127.
- Receuil de la CJCE, "The Queen contre Minister of Agriculture, Fisheries and Food ex parte: S.P.Anastasiou (Pissouri) Ltd. e.a.," (Aff. C 432-/92): 1-3087.
- TEKİNALP, Ünal / TEKİNALP, Gülören (2000), *Avrupa Birliği Hukuku* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.).
- TEKİNALP, Ünal vd. (2001), *Türk Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu-Acquis Communautaire'in Alınması-Açıklamalar, Değerlendirmeler, Öneriler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu Projesi No: GP-17/07.03.2000).
- TOLUNER, Sevin (2000), "6 Mart 1995 Tarihli Ortaklık Kararı: Milletlerarası Hukuk Açısından Bir Değerlendirme," *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Baskı): 113-142.
- TÖRE, Nahit (2000), "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Uzun, İnce Yol Gerçekten Kısalıp Genişledi mi?," *Mercek* (Yıl 5, Sayı 19, Temmuz): 60-68.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Bülteni* (2001), (Ankara: Sayı 1, Ekim): <http://www.abgs.gov.tr/>.
- "Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi Resmî Olarak Onaylandı" (2001), *İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni* (İstanbul : İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1-15 Mart): 1-4.
- VIGNES, Daniel (1991), "Note sur le Contenu et la Portée du Traité sur l'Union Européenne signé à Maastricht le 9 février 1992," *Annuaire Française de Droit International* (Paris: Editions du CNRS, XXXVII): 774-801.
- 2000 Yılı Genişleme Stratejisi* (2000), (Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını).